

מפגש מס' 1

דף למנחה

בראשית א'-ה'

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק א' - בריאת העולם

פרק ב' - גן עדן, יצירת חווה, ושמות לחיות

פרק ג' - עוון אכילה מעץ הדעת (חטא אדם הראשון)

פרק ד' - קין והבל

פרק ה' - עשרה דורות של צאצאי אדם (תולדות אדם)

לימוד מעמיק

הטוב בבריאה וחטאי האדם

פתיחה

התורה פותחת בתיאור בריאת העולם: בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ... וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי אור וַיְהי אור: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ כִּי טוֹב... (א', א-ד). בכל אחד מימי הבריאה נוסף עוד שלב לעולם, ועל כל אחד מהשלבים נאמר "כי טוב". העולם הולך ומתמלא בטוב, ובסופו של התהליך נברא האדם: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ כִּי טוֹב... (א', כ"ז). בפרק ב' מתואר כיצד ה' מניח את האדם בגן העדן שיצר: וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיִּנְחֵהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעִבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ (ב', טו). תפקידו של האדם הוא לעבוד בגן, לשמור עליו, ואף לשלוט בברואים: פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשׁוּהָ וְרָדוּ בְּדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיָּה הַרְמִשָּׁת עַל הָאָרֶץ (א', כ"ח).

שאלות למחשבה

מה ההבדל המהותי בין התפקיד המוטל על האדם לפי פרק א' (לשלוט) לבין התפקיד המוטל עליו לפי פרק ב' (לעבדה ולשמרה)?

האם האדם עמד בציפיות שהיו לה' ממנו בשעת בריאתו?

חלק א - חטאי האדם

מיד לאחר סיפור הבריאה, מסופרים לנו סיפורים של חטאים, כשלונות ונפילות: בפרק ג' - חטא אדם הראשון; בפרק ד' - קין והבל; רמיזה לחטאי הדורות הבאים; ובפרק ו' - חטאי דור המבול, שהיו חמורים עד כדי השחתת העולם.

חטא אדם הראשון (ג')

ה' ברא עולם מלא כל טוב, ושם בו את האדם, לעבדה ולשמרה. הציווי הראשון (והיחיד) שניתן לאדם הראשון בגן עדן היה איסור האכילה מעץ הדעת: וַיֵּצֵא ה' אֱלֹקִים עַל הָאָדָם לְאֹמֶר מִכָּל עֵץ הַגֵּן אָכַל תֹּאכַל: וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ (ב', ט"ז-י"ז). האדם לא עמד בציווי זה, ובעקבות פיתויו של הנחש הוא טועם מפרי עץ הדעת: וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֹאכַל וְכִי תִאֻוָּה הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמַד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וְהַקַּח מִפְּרִיּוֹ וַתֹּאכַל וַהֲתַן גַּם לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל... וַיִּקְרָא ה' אֱלֹקִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ, אַיֶּכָּה: וַיֹּאמֶר אֶת קוֹלִי שָׁמַעְתִּי בְּגֵן וְאִירָא כִּי עִירָם אָנֹכִי וְאַחְבָּא: וַיֹּאמֶר מִי הַגִּיד לְךָ כִּי עִירָם אֶתָּה הֲמִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵבִלְתִּי אָכַל מִמֶּנּוּ אֲכַלְתָּ: וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הוּא נָתַנָּה לִּי מִן הָעֵץ וַאֲכַל (ג', ו-יג).

שאלה למחשבה:

מה היה חטאו המהותי של אדם הראשון?

באופן פשוט, עצם העובדה שה' ציווה משהו, והאדם לא קיים אותו, היא מוקד הבעיה - האדם איננו מבין שהעולם שייך לה', ולכן עליו להתנהל בעולם כפי רצון ה', אלא מתנהל על פי רצונותיו האישיים. כאשר האדם איננו מבין זאת, הוא מגורש מגן עדן, גן ה', וכעת הוא מתקיים בעולם בדרגה נמוכה יותר, עולם שבו עליו לעמול קשה כדי להשיג את מזונו ולסבול ייסורים כדי להוליד ילדים.

קין והבל (ד')

כאצאי אדם הראשון, קין והבל, מנסים להתקרב לה' ע"י הבאת קרבן, אך גם הם טועים, ובסופו של דבר קין רוצח את אחיו הבל: וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בְהִיּוֹתָם בְּשָׂדֶה וַיִּקַּם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ (ד', ח).

שאלה לדיון:

עיינו בסיפור קין והבל, ונסו לחשוב, מה היה השורש הבעייתי בהתייחסותו של קין לאירועים, אשר גרם בסופו של דבר לרצח? להעשרת הדיון, ניתן לקרוא ולשמוע את השיר "קין" של יהודה פוליקר:

שיר

קין/ יהודה פוליקר © כל הזכויות שמורות לאקו"ם ולמחבר

תסתכל על עצמך,
תגיד לי איך אתה נראה
יש לך במצח אות קין
ואם זה קעקוע או כתם מלידה
תמיד זה ישאר חידה...

אז מה שם קרה?
טעות או כוונה?
במי בעצם האשמה?
חילופים ראשונים,
משחקים אסורים,
קנאה חסרת מעצורים.

קלות הדעת, תאונה?
טירוף של רגע? החלטה?
אולי רעב לחום ואהבה?
על מה היתה המריבה?

[לחצו כאן לשמיעת השיר](#)

חטאי הדורות הראשונים (סוף ד')

חטאיהם של צאצאי קין (ואדם) פחות מפורשים בתורה. על למך מסופר שהרג מישהו: ויאמר למך לנשיו עדה ועלה שמעון קולי נשי למך האזנה אמרתי כי איש הרגתי לפעמי וילד לחברתי: כי שבעתים יקם קין ולמך שבעים ושבעה (ד', כ"ג-כ"ד). לפי חז"ל והמפרשים, למך הרג בטעות את קין. חטאים נוספים של צאצאי קין מובאים בדברי המפרשים:

רש"י לבראשית ד', כ:

אבי יושב אהל ומקנה - ... ומדרש אגדה בונה בתים לעבודה זרה.

רש"י לבראשית ד', כב:

תובל קין - תובל אומנתו של קין. תובל לשון תבלין, תיבל והתקין אומנתו של קין לעשות כלי זיין לרוצחים:

רש"י לבראשית ד', כו:

אז הוחל לקרא בשם ה' - (לשון חולין) לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקדוש ברוך הוא לעשותן עבודה זרה ולקרותן אלהות:

חטאי דור המבול (ו')

פרק ו' פותח בתיאור שיכול להשמע תיאור נישואין תמים: ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובת הנה ויקחו להם נשים מפל אשר בחרו... (ו', א-ב). אולם, מכיוון שפסוק זה מופיע כחלק מתיאור חטאי בני האדם בדור המבול, חז"ל מפרשים פסוק זה לא כמעשה תמים של נישואין, אלא כחטא של גילוי עריות ושחיתות:

מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק ו סימן ב:

בני האלהים - בני הדיינים... מכל אשר בחרו - שגוזלים נשי האנשים:

בהמשך מתארים הפסוקים את ההשחתה בצורה ברורה יותר: וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבת לבו רקרע כל היום (ו', 1). ההשחתה של בני האדם מביאה למסקנה שכל יצר מחשבות לבם רע כל היום. זו אמירה קשה מאד לגבי מהותו של האדם, המעלה סימן שאלה גדול על עצם בריאת האדם. בהמשך, מתברר שההשחתה של בני האדם חמורה, עד כדי כך שה' מחליט למחות את בני האדם מן העולם: ויאמר ה' אמתה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים... ותשחת הארץ לפני האלקים ותמלא הארץ חמס: וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ: ויאמר אלקים לנח קין כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניי: והנני משחיתם את הארץ (ו', ז-יג). חז"ל מסבירים שבני האדם השחיתו את דרכם בכל המובנים - בין אדם לחברו ובין אדם למקום; עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים:

מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת נח פרק ו סימן יא

ותשחת הארץ לפני האלהים. שהיו עובדי ע"ז, כמו שנאמר פן תשחיתון ועשיתם [לכם] פסל (דברים ד טז): ותמלא הארץ חמס. שהיו גזלנים, שנאמר גבולות ישיגו עדר גזלו וירע (איוב כד ב): ד"א חמס. שהיו שופכים דמים, שנאמר מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי (יואל ד יט): ד"א גילוי עריות, שנאמר ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו (מיכה ג ג).

שאלות לדין:

האם האדם הוא טוב במהותו ולעתים טועה וחוטא, או שמא "כל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום"? מהן ההשלכות של כל אחת מצורות ההתייחסות לאדם?

עיינו במדרש הבא וחשבו: מהי מידת האחריות של האדם על בחירותיו, לעומת האחריות האלקית על אופן בריאתו?

בראשית רבה פרשה כז:

"ויתעצב אל לבו" אמר ר' ברכיה למלך שבנה פלטין על ידי ארדיכל ראה אותה ולא ערבה לו, על מי לו להתרעם לא על ארדיכל?!

חלק ב - החרטה של ה'

האכזבה מהעולם שברא א-לקים בולטת מאוד. העולם שהכתוב העיד עליו "וירא אלקים כי טוב" הגיע להשחתה מוסרית ורוע בלתי נסבלים וה' שופט את מעשי האדם: ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעלם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה... וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו: ויאמר ה' אמתה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים כי נחמתי כי עשיתם (ו', ג-ג). יש תחושה של "שוברים את הכלים", אורזים הכל והולכים הביתה. היה ניסיון ליצור דבר טוב, אבל בסוף "רק רע כל היום". בעקבות זאת, ה' מחליט לקצר את ימי האדם: לא ידון רוחי באדם לעלם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה (ו', ג).

עיינו במפרשים ונסו להבין את משמעותה של גזירה זו:

מלבי"ם לבראשית ו', ג:

ויאמר ה'. אז ראה ה' כי לא טוב מה שהם מאריכים ימים אחר שהנשמה שנתנה בגוף יש לה מלחמה תמידית עם הגוף, שזונה אחרי יצרי התאוות, ואין ראוי שרוחי שנפחתי באפיו ידון ויתקוטט עם האדם לעולם, היינו לארך ימים, אחר שבאורך ימים ינצח הגוף את הרוח וימשכהו למטה אל תאותיו הבהמיות ואל הבשר, והרוח נעשה בשר, וע"ז אמר בשגם הוא בשר, שגם הרוח יהפך לבשר ולחמירות, ולכן והיו ימיו מאה ועשרים שנה, מעתה יהיו ימי חיי האדם ק"כ שנה. ומאז התחיל ה' לקצר ימי חיי האדם שלא יאריכו ימים כ"כ, שע"י שימותו בקוצר ימים ייראו מהמות וישוּבו מדרכם הרעה, וגם שלא יהיה להם עת כ"כ להרבות זדון ופשע, וע"ז אמרו חז"ל שרמז בשגם הוא משה, שמשוה לא חי רק ק"כ שנה כשנים הקצובים, שמ"ש ימי שנותינו בהם שבעים שנה זה נעשה אח"ז שנתרחקו הדורות משרשם ונתמעטו הימים, אבל אז שהיתה הבריאה חדשה ובימי עלומיה והארץ והאוויר לא נשחת עדיין קודם המבול, היו ראויים ע"פ הטבע להאריך ימים עד קרוב לאלף שנים רק ה' קצר ימיהם מפני רעתם:

רש"י לבראשית ו', ג:

והיו ימיו וגו' - עד מאה ועשרים שנה אאריך להם אפי ואם לא ישוּבו אביא עליהם מבול.

מלבי"ם מפרש שקוצרו חיי האדם ל-120 שנה, על מנת שלא יספיק להשחית בצורה קיצונית. רש"י לעומת זאת מפרש שניתנה לדור המבול הזדמנות לחזור בתשובה במשך 120 שנה, ואם לא יתקנו את מעשיהם - העולם יחרב במבול. המכנה המשותף בין הפרושים הוא שגזירת 120 השנה נועדה למנוע את השחתת העולם ע"י האדם.

חלק ג - אפשרות התיקון

ההתבוננות על חטאי הדורות הראשונים מעלה תחושות קשות לגבי הסיכוי של בני האדם לעשות טוב ולקדם את העולם לכיוון חיובי ובונה. אולם, דווקא מתוך מהלך זה אנו יכולים ללמוד שלא רק החטא והקלקול הם חלק טבעי מקיומו של האדם, אלא שהתיקון הוא חלק מהותי ממנגנון הבריאה של העולם. ה' בורא את עץ הדעת ומצפה מהאדם לשמוע בקולו ולא לאכול ממנו; כאשר קין חוטא ה' מבהיר לו: **הָלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לְפָתַח חַטָּאת רֵיחַ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁקָתוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ (ד', ז).** כלומר: האדם יכול לשלוט ביצריו ולהמנע מחטא. ולא זו בלבד שהוא יכול להמנע מחטא, אלא שקיימת אופציה של חזרה בתשובה לאחר החטא, שהיא טבועה בעולם מראשיתו: **בְּטָרְס הָרִים יִלְדוּ וְתַחֲלֹל אֶרֶץ וְתִבֵּל וּמִעוֹלָם עַד עוֹלָם אֶתָּה אֱ-ל: תִּשָּׁב אֲנוּשׁ עַד דְּכָא וְתֵאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם (תהלים צ', ב-ג).** וכך אומרים חז"ל:

בבלי מסכת נדרים ל"ט, ב:

שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, אלו הן: תורה, ותשובה, גן עדן, וגיהנם, כסא הכבוד, ובית המקדש, ושמו של משיח...
תשובה - דכתיב: בטרם הרים יולדו... תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם.

דברי חז"ל אנו מוצאים שראשוני החוטאים, אדם הראשון וקין עשו תשובה:

ויקרא רבה פרשת צו י', ה:

ר' יהודה אומר: תשובה עושה מחצה ותפלה עושה הכל. ריב"ל אמר: תשובה עשתה את הכל ותפלה עשתה מחצה. על דעתיה דר' יהודה ב"ר תשובה עושה מחצה. ממי את למד? **מקין שנגזרה עליו גזירה - כיון שעשה תשובה נמנע ממנו חצי גזירה.** ומנין שעשה תשובה? שנא' (בראשית ד) "ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא". ומנין שנמנע ממנו חצי הגזירה? הדא הוא דכתיב: "ויצא קין מלפני ה' וישב בארץ נוד קדמת עדן", נע ונד אין כתיב אלא בארץ נוד קדמת עדן.
דבר אחר: "ויצא קין" מהיכן יצא? ... ר' הונא בשם רבי חנינא בר יצחק אמר: יצא שמח כמה דתימר (שמות ד) "וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח". כיון שיצא פגע בו אדם הראשון אמר לו: מה נעשה בדינך? אמר לו: **עשיתי תשובה ונתפשרתי.** כיון ששמע אדם הראשון כך, התחיל טופח על פניו, אמר לו: **כל כך היא כחה של תשובה ולא הייתי יודע?** באותה שעה אמר אדם הראשון (תהלים צב) "מזמור שיר ליום השבת".

גם דור המבול קיבלו הזדמנות לחזור בתשובה, כפי שראינו בדברי רש"י, על "והיו ימיו מאה עשרים שנה", וכפי שמפרש רש"י לגבי הציווי על בניית התיבה:

רש"י בראשית ו', יד:

עשה לך תבת - הרבה ריוח והצלה לפניו, ולמה הטריחו בבנין זה, כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה מאה ועשרים שנה ושואלין אותו מה זאת לך, והוא אומר להם עתיד הקדוש ברוך הוא להביא מבול לעולם, **אולי ישובו.**

דברי חז"ל אלה מלמדים אותנו שגם אם החטא והקלקול הם חלק טבעי מקיומו של האדם, מעצם היותו בעל גוף חומרי, התשובה והתיקון הם עיקרו של התהליך, והם חלק מהותי ממנגנון הבריאה של העולם, המקדם את בני האדם ואת העולם כולו אל הטוב.

סיכום:

בפרקים הראשונים של התנ"ך אנו נפגשים עם בריאת העולם, שכולו מלא בטוב שה' יצר והשפיע. הרצון של הבורא היה שהטוב הזה ימשיך בעזרת פרייה ורבייה של כלל המינים שיזכו בטוב, "לא לתוהו בראה לשבת יצרה". יחד עם זאת, ה' ברא אדם, המורכב מגוף חומרי ונשמה אלקית, ונתן לו אפשרות של בחירה חופשית, כך שבאופן מהותי יש לו אפשרות להיטיב ויש לו אפשרות להרע. כבר בראשית ההיסטוריה, בני האדם מעלו בטוב ובחרו ברע בכמה סיטואציות מאד משמעותיות. עד כדי כך שמתברר שהבחירה ברע היא חלק טבעי מקיומו של האדם, וכמעט הכרחי שהוא יבחר ברע, ויביא על עצמו כשלונות, נפילות והרס. יחד עם זאת, המהות האלקית קיימת בו תמיד, ומושכת אותו אל הטוב והיא זו שמאפשרת גם את התיקון, החזרה בתשובה, וההתעלות אל הטוב.

להרחבה

[שעור מאת ד"ר ברכי אליצור: החוט המקשר של חטאי בראשית](#)

[שיעור מאת ד"ר שלמה ישי: הרצון הממית והמחיה במבחן המציאות](#)

[מאמר מאת הרב חנוך וקסמן: וירא א-להים כי טוב](#)

[מאמר מאת הרב נחמיה רענן: ערכו של האדם](#)

[מאמר מאת הרב יעקב מדן: אדם חווה ו...הנחש](#)

[מאמר מאת פרופ' ישראל רוזנסון: לפתח חטאת רובץ](#)

[מאמר מאת פרופ' יונתן גרוסמן: חטא דתי, חטא מוסרי ועונש הגלות](#)